Information of Press Council of Maharashtra

ISSN NO. (Online/E-Journal): 3139-499X | Vol. 1 | Issue 3, July to September 2026

Article 4 | Language: Marathi | Published: July to September 2026

महाराष्ट्रातील पत्रकारितेच्या सक्षमीकरणासाठी प्रेस कौन्सिल ऑफ महाराष्ट्रची भूमिका: एक सखोल अभ्यास

Adv. Akramkhan Abdulmajeedkhan Pathan

ABSTRACT

प्रस्तुत लेखात महाराष्ट्र राज्यातील प्रेस कौन्सिल ऑफ महाराष्ट्र या संस्थेची स्थापना, भूमिका, उद्दिष्टे आणि कार्यपद्धती यांचा सखोल व सर्वांगीण आढावा घेण्यात आला आहे. लोकशाही व्यवस्थेमध्ये स्वतंत्र, निष्पक्ष आणि जबाबदार पत्रकारितेचे अनन्यसाधारण महत्त्व अधोरेखित करताना पत्रकारांच्या हक्कांचे संरक्षण करण्यासाठी एक सक्षम, संघटित आणि संस्थात्मक व्यासपीठ का आवश्यक आहे, हे या लेखातून स्पष्ट करण्यात आले आहे. या पार्श्वभूमीवर प्रेस कौन्सिल ऑफ महाराष्ट्रची स्थापना दिनांक १ एप्रिल २०१९ रोजी करण्यात आली असून, ३ एप्रिल २०१९ रोजी विधिवत नोंदणीद्वारे संस्थेला अधिकृत व कायदेशीर मान्यता प्राप्त झाली, याचा सविस्तर उल्लेख करण्यात आला आहे.

लेखात संस्थेच्या स्थापनेमागील प्रेरणा, विशेषतः ॲड. इलियास अब्दुलमजीद खान यांचे दूरदृष्टीपूर्ण नेतृत्व व पुढाकार, तसेच विविध वरिष्ठ आणि सक्रिय पत्रकारांचे मोलाचे सहकार्य यांचा विस्ताराने ऊहापोह करण्यात आला आहे. संस्थेच्या संघटनात्मक विस्तारासाठी विविध जिल्ह्यांमध्ये राबविण्यात आलेल्या उपक्रमांचा आढावा घेताना जालना जिल्ह्यातील कार्य विशेषत्वाने अधोरेखित करण्यात आले आहे. स्थानिक पातळीवर पत्रकारांना संघटित करणे, त्यांना व्यासपीठ उपलब्ध करून देणे आणि पत्रकारितेच्या मूल्यांविषयी जनजागृती करणे या दिशेने संस्थेने केलेले प्रयत्नही स्पष्ट केले आहेत.

तसेच या लेखात पत्रकारांच्या हक्कांच्या संरक्षणासाठी करण्यात आलेले प्रयत्न, न्यायालयीन पातळीवरील हस्तक्षेप, ग्रामीण पत्रकारांना भेडसावणाऱ्या समस्या, पत्रकार सुरक्षा आणि शासन व माध्यमांमधील समन्वय यांसारख्या अत्यंत महत्त्वपूर्ण मुद्द्यांवर संस्थेच्या कार्याचे विश्लेषण करण्यात आले आहे. डिजिटल युगातील वेगवान माहितीप्रवाह, सोशल मीडियाचा वाढता प्रभाव, तसेच चुकीची माहिती आणि अपप्रचार यांच्या पार्श्वभूमीवर नैतिक पत्रकारितेचे महत्त्व अधोरेखित करताना प्रेस कौन्सिल ऑफ महाराष्ट्रची भूमिका अधिक प्रभावी ठरते, हेही स्पष्ट करण्यात आले आहे.

एकूणच, प्रेस कौन्सिल ऑफ महाराष्ट्र ही संस्था पत्रकारितेची गुणवत्ता उंचावणे, माध्यम स्वातंत्र्य जपणे, पत्रकारांचे हक्क सुरक्षित ठेवणे आणि लोकशाही मूल्यांना बळकटी देणे या दृष्टीने एक सक्षम, विश्वासार्ह आणि प्रभावी व्यासपीठ म्हणून कार्यरत आहे, असा निष्कर्ष या लेखातून निघतो.

लोकशाही व्यवस्थेच्या सुदृढ आणि प्रभावी अंमलबजावणीसाठी स्वतंत्र, निष्पक्ष, पारदर्शक आणि उत्तरदायी पत्रकारितेला

अत्यंत महत्त्वाचे स्थान प्राप्त आहे. कोणत्याही लोकशाही राष्ट्रामध्ये माध्यमे ही 'चौथा स्तंभ' म्हणून कार्य करतात, कारण ती शासन, प्रशासन आणि नागरिक यांच्यातील संवादाचे प्रमुख साधन असतात. पत्रकारिता ही केवळ माहितीचे प्रसारण करणारी प्रणाली नसून, ती सामाजिक न्याय, पारदर्शकता, उत्तरदायित्व आणि लोकहिताच्या संरक्षणासाठी कार्य करणारी एक सशक्त लोकशाही संस्था आहे.

भारतीय राज्यघटनेतील अनुच्छेद १९(१)(अ) अंतर्गत अभिव्यक्ती स्वातंत्र्याचा अधिकार प्रदान करण्यात आला आहे, जो पत्रकारितेचा मूलाधार आहे. तथापि, या अधिकारासोबत अनुच्छेद १९(२) अंतर्गत वाजवी निर्बंध देखील लागू होतात. या संदर्भात पत्रकारांनी सत्यता, निष्पक्षता आणि जबाबदारी यांचे पालन करणे अत्यावश्यक ठरते. आजच्या डिजिटल आणि वेगवान माहिती तंत्रज्ञानाच्या युगात पत्रकारितेसमोर अनेक नवीन आव्हाने उभी राहिली आहेत, जसे की फेक न्यूज, दिशाभूल करणारी माहिती, ट्रोलिंग, सायबर हल्ले, तसेच राजकीय व आर्थिक दबाव. या सर्व परिस्थितीत पत्रकारांना कायदेशीर, संस्थात्मक आणि नैतिक आधार देण्यासाठी प्रेस कौन्सिल ऑफ महाराष्ट्र ही संस्था अत्यंत महत्त्वाची भूमिका बजावत आहे.

प्रेस कौन्सिल ऑफ महाराष्ट्रची स्थापना

प्रेस कौन्सिल ऑफ महाराष्ट्रची स्थापना पत्रकारांचे हक्क संरक्षण करणे, पत्रकारितेतील नैतिक मूल्यांना बळ देणे आणि माध्यम स्वातंत्र्य जपणे या उद्देशाने करण्यात आली आहे. महाराष्ट्रात मोठ्या प्रमाणावर पत्रकार, वृत्तपत्रे आणि डिजिटल माध्यम संस्था कार्यरत आहेत. या क्षेत्रात काम करताना अनेक प्रशासकीय, कायदेशीर आणि व्यावसायिक अडचणी उद्भवत असतात. या पार्श्वभूमीवर पत्रकारांसाठी एक संघटित व्यासपीठ असण्याची गरज जाणवू लागली. हीच गरज लक्षात घेऊन प्रेस कौन्सिल ऑफ महाराष्ट्रची स्थापना करण्यात आली, जेणेकरून पत्रकारांच्या समस्या संघटित पद्धतीने मांडता येतील, पत्रकारितेची गुणवत्ता वाढवता येईल आणि लोकशाही मूल्यांना अधिक बळ देता येईल. ### स्थापनेची प्रेरणा आणि सहकार्य प्रेस कौन्सिल ऑफ महाराष्ट्रची स्थापना ही ॲड. **ईलियास अब्दुलमजीद खान** यांच्या संकल्पनेतून आणि पुढाकारातून साकार झाली असे मानले जाते. पत्रकारांचे हक्क सुरक्षित ठेवणे, पत्रकारितेतील नैतिक मूल्ये बळकट करणे आणि राज्यातील पत्रकारांना एक संघटित व्यासपीठ उपलब्ध करून देणे या उद्देशाने त्यांनी या संस्थेची कल्पना मांडली. त्यांच्या या विचाराला पत्रकारिता क्षेत्रातील अनेक वरिष्ठ आणि सक्रिय पत्रकारांचा उघड पाठिंबा व मानसिक सहकार्य लाभले. विशेषतः **श्री दिलीप शिवलाल राठी**, **विजय हरकचंद सकलेचा** आणि **संजय कैलाशचंद भरतीया** यांसह इतर अनेक पत्रकारांनी या उपक्रमाला सकारात्मक प्रतिसाद देत संस्थेच्या स्थापनेच्या विचाराला प्रोत्साहन दिले. या सर्वांच्या सहकार्यामुळे प्रेस कौन्सिल ऑफ महाराष्ट्रच्या स्थापनेची प्रक्रिया अधिक मजबूत झाली आणि पत्रकारांसाठी एक प्रभावी व्यासपीठ निर्माण करण्याच्या दिशेने महत्त्वाचे पाऊल उचलले गेले.

स्थापनेची तारीख आणि कायदेशीर नोंदणी

प्रेस कौन्सिल ऑफ महाराष्ट्रची स्थापना १ एप्रिल २०१९ रोजी करण्यात आली. याच दिवशी संस्थेची औपचारिक सुरुवात करण्यात आली आणि पत्रकारांचे हक्क संरक्षण व पत्रकारितेतील नैतिक मूल्यांना बळ देण्याच्या उद्देशाने या संस्थेची पायाभरणी झाली. त्यानंतर आवश्यक प्रशासकीय आणि कायदेशीर प्रक्रिया पूर्ण करून संस्थेची **३ एप्रिल २०१९** रोजी अधिकृतरीत्या नोंदणी (रजिस्ट्रेशन) करण्यात आली. त्यामुळे १ एप्रिल २०१९ हा संस्थेच्या स्थापनेचा दिवस मानला जातो, तर ३ एप्रिल २०१९ रोजी संस्थेला कायदेशीर मान्यता प्राप्त झाली. या नोंदणीमुळे संस्थेला अधिकृत आणि वैधानिक स्वरूप प्राप्त झाले आणि तिच्या उद्दिष्टांच्या पूर्ततेसाठी कार्य अधिक संघटित पद्धतीने सुरू करण्याचा मार्ग मोकळा झाला.

सहकार्य आणि सक्रिय पाठिंबा

प्रेस कौन्सिल ऑफ महाराष्ट्रच्या स्थापनेपासून ते तिच्या विविध उपक्रमांच्या यशस्वी अंमलबजावणीपर्यंत अनेक पत्रकार आणि सामाजिक कार्यकर्त्यांनी संस्थेला मोलाचे सहकार्य दिले आहे. संस्थेच्या कार्याला बळकटी देण्यासाठी **श्री जनार्दन तुकाराम पाटील, श्री किशोर आत्माराम महाजन, श्री कल्याण अन्नपुर्णे, श्री सईद अकबर शेख, श्री प्रशांत विजय वाघमारे, श्री नरेश निळकंठ धाबर्डे आणि शेख ईलियास अब्बास** यांनी नेहमीच ठामपणे आणि सकारात्मक भूमिका घेतली आहे. संस्थेच्या विविध उपक्रमांमध्ये, पत्रकारांच्या प्रश्नांवर चर्चा करण्यामध्ये तसेच संघटनात्मक कामकाज अधिक प्रभावीपणे पुढे नेण्यासाठी त्यांनी सातत्याने सर्व प्रकारचे सहकार्य दिले आहे. त्यांच्या सक्रिय सहभागामुळे संस्थेच्या कार्याला अधिक बळ मिळाले असून पत्रकारांचे प्रश्न मांडणे, संघटनात्मक पातळीवर समन्वय साधणे आणि पत्रकारितेच्या क्षेत्रात सकारात्मक वातावरण निर्माण करण्यासाठी मोठी मदत झाली आहे.

जालना जिल्ह्यातील संघटनात्मक कार्य

प्रेस कौन्सिल ऑफ महाराष्ट्रच्या कार्याचा विस्तार आणि संघटन अधिक मजबूत करण्यासाठी **श्री महेश कृष्णाजी जोशी** आणि **श्री दीपक शेळके** यांनी जालना जिल्ह्यात विशेष योगदान दिले आहे. त्यांनी जालना जिल्ह्यात संस्थेच्या विविध शाखांची स्थापना करून संघटनेला मोठ्या प्रमाणात बळकटी देण्याचे कार्य केले. त्यांच्या पुढाकारामुळे जिल्ह्यातील अनेक पत्रकारांना एक संघटित व्यासपीठ मिळाले आणि संस्थेचे कार्य अधिक व्यापक स्वरूपात पुढे गेले. याचबरोबर त्यांनी जालना जिल्ह्यात दरवर्षी **६ जानेवारी रोजी 'दर्पण दिन'** निमित्त विशेष कार्यक्रमांचे आयोजन करण्याची परंपरा सुरू केली आहे. या कार्यक्रमांच्या माध्यमातून पत्रकारांमध्ये नवचैतन्य निर्माण करण्याचा, पत्रकारितेच्या मूल्यांबाबत जागरूकता वाढवण्याचा तसेच पत्रकारांच्या विविध अडचणी आणि प्रश्न सोडवण्यासाठी चर्चा घडवून आणण्याचा प्रयत्न केला जातो. पत्रकारांच्या समस्यांवर तोडगा काढण्यासाठी आणि पत्रकार बांधवांमध्ये एकजूट निर्माण करण्यासाठी त्यांनी नेहमीच अग्रेसर भूमिका घेतली आहे. त्यांच्या या कार्यामुळे जालना जिल्ह्यात प्रेस कौन्सिल ऑफ महाराष्ट्रची उपस्थिती अधिक मजबूत झाली असून पत्रकारांसाठी एक प्रभावी आणि सक्रिय व्यासपीठ निर्माण झाले आहे. महाराष्ट्र हा देशातील प्रगत आणि पत्रकारितेची समृद्ध परंपरा असलेला राज्य आहे. लोकमान्य बाळ गंगाधर टिळक यांच्यापासून ते आधुनिक काळापर्यंत महाराष्ट्राने अनेक महान पत्रकार आणि संपादक देशाला दिले आहेत. आजही राज्यात हजारो लहान-मोठी वृत्तपत्रे, डिजिटल पोर्टल्स आणि पत्रकार सक्रियपणे कार्यरत आहेत. अशा परिस्थितीत पत्रकारांचे हक्क जपण्यासाठी आणि पत्रकारितेची गुणवत्ता टिकवून ठेवण्यासाठी संघटित संस्थेची आवश्यकता भासते. ही गरज पूर्ण करण्यासाठी प्रेस कौन्सिल ऑफ महाराष्ट्र कार्यरत आहे. प्रेस कौन्सिल ऑफ महाराष्ट्रचे प्रमुख उद्दिष्ट म्हणजे पत्रकार आणि माध्यम संस्थांचे हक्क सुरक्षित ठेवणे तसेच पत्रकारितेतील नैतिक मानदंड टिकवून ठेवणे. ही संस्था पत्रकारांना त्यांच्या व्यावसायिक कार्यामध्ये येणाऱ्या अडचणी मांडण्यासाठी एक व्यासपीठ उपलब्ध करून देते. अनेक वेळा भ्रष्टाचार उघड केल्यामुळे किंवा संवेदनशील बातम्या प्रसिद्ध केल्यामुळे पत्रकारांवर दबाव, धमक्या किंवा अन्य अडचणी येतात. अशा वेळी प्रेस कौन्सिल ऑफ महाराष्ट्र पत्रकारांच्या पाठीशी उभी राहून त्यांचा आवाज बळकट करण्याचे कार्य करते.

न्यायालयीन लढा आणि हक्कांचे संरक्षण

प्रेस कौन्सिल ऑफ महाराष्ट्रने पत्रकारांच्या हक्कांच्या संरक्षणासाठी न्यायालयीन पातळीवरही सक्रिय भूमिका घेतली आहे. काही वेळा प्रशासनिक निर्णय किंवा सरकारी प्रक्रियांमुळे पत्रकार आणि माध्यम संस्थांना अडचणी निर्माण होतात. अशा परिस्थितीत संस्थेने न्यायालयीन मार्गाचा अवलंब करून न्याय मिळवण्याचा प्रयत्न केला आहे. या न्यायालयीन

लढ्यांमधून पत्रकारितेचे स्वातंत्र्य आणि पत्रकारांचे हक्क हे लोकशाही व्यवस्थेचा महत्त्वाचा भाग असल्याचे अधोरेखित करण्याचा प्रयत्न करण्यात आला आहे. महाराष्ट्रासारख्या मोठ्या राज्यात ग्रामीण आणि प्रादेशिक पत्रकारितेचे महत्त्वही मोठे आहे. ग्रामीण भागातील पत्रकार स्थानिक समस्यांना प्रकाशझोतात आणण्याचे काम करतात. मात्र अशा पत्रकारांना अनेकदा संसाधनांची कमतरता आणि सुरक्षेच्या समस्या भेडसावतात. प्रेस कौन्सिल ऑफ महाराष्ट्र अशा पत्रकारांना संघटित करण्यासाठी आणि त्यांचे हक्क जपण्यासाठी प्रयत्नशील आहे. तसेच पत्रकारांसाठी प्रशिक्षण, संवाद आणि जनजागृती कार्यक्रम आयोजित करून पत्रकारितेची गुणवत्ता वाढवण्याचे कामही संस्था करते. आजच्या काळात डिजिटल माध्यमे आणि सोशल मीडियाचा प्रभाव मोठ्या प्रमाणात वाढला आहे. माहितीचा प्रसार जलद गतीने होत असला तरी चुकीची माहिती, अफवा आणि गैरजबाबदार पत्रकारिता यांसारख्या समस्या देखील वाढल्या आहेत. त्यामुळे पत्रकारितेतील नैतिक तत्त्वांचे पालन करणे अत्यंत आवश्यक ठरते. प्रेस कौन्सिल ऑफ महाराष्ट्र पत्रकारांना सत्यता, निष्पक्षता आणि जबाबदारीने बातम्या मांडण्यास प्रोत्साहित करते. याशिवाय ही संस्था सरकार आणि पत्रकार यांच्यामधील संवादाचे माध्यम म्हणूनही कार्य करते. पत्रकारांना मिळणाऱ्या सुविधा, मान्यता, सुरक्षा आणि इतर अधिकारांच्या संदर्भातही संस्था विविध स्तरांवर प्रश्न उपस्थित करून उपाययोजना करण्याचा प्रयत्न करते. आजच्या काळात पत्रकारांच्या सुरक्षेचा प्रश्नही अत्यंत महत्त्वाचा झाला आहे. देशातील विविध भागांमध्ये पत्रकारांवर हल्ले किंवा दबाव आणल्याच्या घटना समोर येत असतात. त्यामुळे पत्रकारांच्या सुरक्षेसाठी ठोस कायदे आणि धोरणांची आवश्यकता आहे. या संदर्भात जागरूकता निर्माण करण्यासाठी आणि पत्रकारांच्या सुरक्षिततेसाठी आवश्यक उपाययोजनांवर भर देण्याचे काम प्रेस कौन्सिल ऑफ महाराष्ट्र करते. एकूणच पाहता प्रेस कौन्सिल ऑफ महाराष्ट्र ही संस्था महाराष्ट्रातील पत्रकारितेची प्रतिष्ठा, स्वातंत्र्य आणि नैतिक मूल्ये जपण्यासाठी महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावत आहे. पत्रकारांचे हक्क संरक्षण, पत्रकारितेची गुणवत्ता वाढवणे आणि लोकशाही व्यवस्था अधिक मजबूत करणे या उद्दिष्टांसाठी संस्था सातत्याने कार्यरत आहे. त्यामुळे प्रेस कौन्सिल ऑफ महाराष्ट्र ही केवळ पत्रकारांसाठीच नव्हे तर समाज आणि लोकशाही व्यवस्थेसाठीही महत्त्वाची संस्था ठरते.

Keywords:
पत्रकारिता, प्रेस कौन्सिल, माध्यम स्वातंत्र्य, लोकशाही, नैतिक पत्रकारिता, डिजिटल मीडिया, पत्रकार हक्क

© 2026 Press Council of Maharashtra. All rights reserved. | Information of Press Council of Maharashtra, Vol. 1 | Issue 3
Downloaded: 01 Nov 2026, 3:20 PM IST